

Küçük Ölçekli Kentlerde Yenilikçi Süreçlerin Belirleyicisi Olarak Mekân: İznik Örneği

Kübra Koçer^{*1}, Özer Karakayacı¹

1 Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Konya, Türkiye

Öz

Kent ve bölge planlama yazını, son otuz yılda ekonomik ve sosyal yapının karşı karşıya kaldığı yapısal düzenlemelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle ekonomik ve sosyal yapı ile mekân arasındaki ilişkiler üzerine odaklanan tartışmalar, ekonomik faaliyetlerin mekânda nasıl biçimleneceği ve mekânın ekonomik faaliyetlere sunduğu avantajların neler olacağı bağlamında yürütülmüştür. Bu yaklaşımlar, mekâna yönelik bakış açılarını yeniden gündeme getirmiş ve kentsel/bölgesel gelişme paradigmasını mekâna yüklenen anlam ve yerleşik ilişkileri bağlamında tartışmaya açmıştır. Yenilikçi, bilgi ve öğrenme odaklı ekonomik mekânların ortaya çıkma süreci mekânın yerleşik değerleriyle ilişkilendirilerek açıklanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, küçük ölçekli kentler yerel ekonomi, uzmanlaşma ve yere özgü değerler açısından avantajlı mekânlar olarak ön plana çıkmıştır.

Bu makalede, küçük ölçekli kentlerin sahip olduğu yerleşik ilişkilerin yenilikçi süreçler üzerindeki rolünü belirlemek amaçlanmıştır. Makalede, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan küçük ölçekli bir kent olan İznik yerleşmesi özelinde yerleşik ilişkilerin bölgenin yenilikçilik düzeyini nasıl etkilediğini belirlemek hedeflenmiştir. Makale sonucunda, küçük ölçekli kentlerin sahip olduğu yerleşik ilişkiler ile rekabet ortamında önemli üstünlükler elde eden ve yenilikçi süreçleri destekleyen bir mekân olarak ön plana çıkabildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yerleşik ilişkiler, yenilikçilik, küçük ölçekli kentler, ekonomik coğrafya, İznik.

Space as Determining of Innovation Process in Small-scale Cities: The Case of Iznik City

Abstract

Studies in urban and regional planning have been significantly affected by the structural arrangements faced by the economic and social structure. Especially, the discussions focusing on the relations between space and socio-economic structures have carried out in the context of the advantages what offered to economic activities of the place and how the economic activities will be shaped by space. These approaches have brought back to the point of view of space again and have been debated in the context of the meaning of space and embedded relations in space to urban and regional development paradigms. Economic landscape focusing on the innovation and knowledge-learning capacities have been begun to be explained by regarding with embedded values in space. Small-scale cities have come to the forefront with their local dynamics such as local economy, specialization and local production relations.

The aim of the article is to determine the role on innovation capacities of embeddedness values in small-scale cities. The main problematic of this article overcomes to determine how embeddedness values affects the level of innovation of the region in case of Iznik as a small-scale city in southeast of Marmara Region. In conclusion, it has been identified as a space that can gained important advantages in the competitive environment and supported innovative processes, with embeddedness values of small-scale cities.

Keywords: embeddedness relations, innovation, small-scale cities, economic geography, Iznik.

1. Giriş

Küresel ve post-modern akımların etkisiyle yeni kurumsal ve örgütsel yapı, ağ temelli mekânsal ve ekonomik organizasyonlar, sosyo-kültürel süreçlerle ilişkilendirilmiş dinamik mekânsal yapı, yeni üretim örgütlenmesi gibi süreçler yeni ekonomik ve politik söylemler çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Yeni ekonomik ve sosyal söylemlerin mekâna yönelik en önemli vurgusu ise, yere-özgü, içsel unsurların ortaya çıkardığı dinamik yapı ve mekânın biricikliği üzerine odaklanmıştır. Bölgenin ekonomik yapısı, üretim yapısı ve çeşitliliğinin yegâne olmasının getirdiği rekabet gücü ve yenilikçi kapasite, sosyal sermaye potansiyelinin tetiklediği girişimci kültür, kurumsal kapasite ve organizasyon yapısı gibi mekânsal çeşitlilik farklı yerleşmeler ile rekabet sürecinde mekâna yegânelik katan özellik olarak görülmektedir (Cooke, Clifton, & Oleaga, 2005; Field, 2003; Knack & Keefer, 1997; Martin, 2011).

Mekân kavramını oldukça basite indirgeyen yaklaşımın terk edilmesine öncülük eden H. Lefebvre 1970'li yıllarda yazdığı 'Mekânın Üretimi' isimli kitabında, mekânı fiziksel ve yapısal çevre gibi tek boyutlu bir bakış açısından kurtararak, sosyal ve kültürel yapının inşa edildiği ve yerleşik ilişkilerin şekillendiği bir yapı olarak değerlendirmiştir (Massey, 1993). Mekân sosyal ve ekonomik dünyayı direkt olarak biçimlendiren soyut güçleri içerisinde barındıran bir unsur olarak kabul edilmiştir (Graham & Healey, 1999). İlişkisel boyutta, sosyal ilişkilerin yanı sıra ekonomik odaklı yaklaşımlar ile birlikte mekânı yeniden ele alan bu yaklaşım mekânı sosyal, kültürel ve ekonomik yapının inşa edildiği bir alan olarak görmektedir. Kültürel ve ekonomik aktivitelerin gerçekleştiği yer olarak mekân, aynı zamanda diğer mekânsal birimler ile ilişkili bir sistem içerisinde var olan ve karşılıklı ilişkilerin bir yansıması olarak; gerek sosyal ve kültürel açıdan gerekse ekonomik açıdan öğrenme ve yenilikçi yapının temel unsuru haline gelmiştir (Amin & Cohendet, 2004). Bu son otuz yılda bölgesel gelişme yazınında kalkınma, mekâna odaklı rekabetçi söylemler ve mekândaki yerleşik bilgi ve beceri potansiyellerinin yenilikçi ekonomik sistem içerisindeki öneminin keşfedilmesinin yolunu açmıştır. Kentler, bilgi ve yenilikçilik temelinde değişen ve dönüşen bu sistemde kendini geliştirme imkânı bulmaya başlamıştır. Bilginin temelinin en önemli unsurları olan yerel değerler ve özellikle tarihsel

arka planın beslediği örtük değerler mekânın önemini ortaya çıkaran bilgi altyapısı olarak görülmüştür. Yerleşmiş öğrenme sadece örtük bilgiyle değil aynı zamanda coğrafi olarak yüksek düzeyde bilgi, beceri, deneyim, kollektif öğrenme ve kültür ile gelişmiş kurumsal altyapı gibi yere gömülü kodlanmış ve teknolojik dışsallıklar ve ticari olmayan bağımlılıklar tarafından zenginleştirilen kavramsal bilgiyle ilişkilendirilmektedir (Asheim, 2002).

Bu makale; yeni ekonomik ve politik söylemler ile birlikte büyük kent çeperlerinde gelişen kırsal karakteri baskın olmakla birlikte kentsel hizmetleri de içerisinde barındıran küçük ölçekli kentlerin yerleşik ilişkilerinin genelde bölgesel gelişme politikaları özelde ise kentin yenilikçi kapasitesi üzerindeki etkileri üzerine odaklanmıştır. Bu kapsamda, sosyo-kültürel altyapının geliştirilmesi/canlandırılmasını, yenilikçi/rekabetçi üretim biçimlerinin benimsenmesini ve çeşitlenmesini, mekânsal ve sosyal açıdan gömülü potansiyellerin diğer bölgeler karşısında üstünlüğe dönüşümüne katkı sağlanmasını, bölgesel ekonomiye uyumu kolaylaştırmaya yönelik içsel ve dışsal kaynakların ekonomik ve sosyal kalkınmayı dönüştürmeyi tetiklemesini temel alan hedefler dizgesine yönelik betimleyici bir metodoloji ile İznik örneğinde, mekânsal yerleşik ilişkilerin yenilikçi süreçler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın sınırları ve çerçevesi belirlenmiştir. İkinci bölüm yeni paradigmalara çerçevesinde mekâna ve yenilikçi süreçlere yönelik kavramsal ve kuramsal tartışmaları kapsamaktadır. Üçüncü bölüm yöntem ve analiz tekniklerinin belirlendiği metodoloji bölümüdür. Dördüncü bölüm örnek alan özelinde mekândaki yerleşik ilişkilerin yenilikçi süreçler üzerindeki etkilerine yönelik tespit ve değerlendirmelerin yapıldığı bölümdür. Son bölüm ise sonuç ve tartışmalar bölümüdür.

2. Kavramsal ve Kuramsal Arka Plan

Sanayi kümeleri yazını özelinde yoğunlaşan yenilikçilik ve mekân kavramına yönelik kavramlaştırma çabaları, kümelenme yazınındaki daralmayla birlikte evrimci ve ilişkisel ekonomik coğrafya çalışmaları bağlamında makro düzeyde mekâna yönelik tartışmalara kaymıştır. Dolayısıyla, ekonomik coğrafya yaklaşımlarıyla birlikte önemli yer edinen yenilikçilik kavramı, 'yer'e ya da mekâna ilişkin tartışmalarda yenilikçi mekânların nereler olacağı, mekânın yenilikçi süreçler ile nasıl ilişkilendirileceğine ilişkin temel sorular söz konusudur. Üretim odakları özeline yoğunlaşan yazın, yol bağımlı süreçleri ve sosyo-kültürel ağırlıkları ile bilgi ve öğrenme kanalları

*Sorumlu Yazar: Kübra Koçer, Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 42030, Karatay/KONYA
Tel: 0332 241 44 01 (5172)
e-mail: kubrakarkin@selcuk.edu.tr

açısından zengin olan küçük ölçekli kentleri ihmal etmiştir. Bu süreçte, mekâna gömülü yerleşik ilişkilerin yenilikçi süreçler üzerindeki etkileri dayanışma ağlarının kurulabilmesi, gerekli kültürel ve sosyal atmosferin varlığı, emek-sermaye arasında güven ortamını sağlayan sosyo-kültürel kimlik ve kurumların varlığı, sosyal sermaye potansiyelinin belirlenmesi ve sosyal ağ yapılarının çözümlenerek kurumsal kapasitesinin belirlenmesi, yerleşme ve kentleşme ekonomileriyle birlikte, girişimci kültür ve yerel beceriler gibi unsurlar bağlamında ele alınmıştır.

Planlama yazınında mekân kavramı, ilişkili bulunduğu dönemin ekonomik ve politik söylemleri bağlamında önemli değişimler geçirmiştir. Mekân kavramı mekânsal analizlerin gerçekleştirildiği bir yer parçası olarak tanımlanmaktan, ilişkisel boyutta sosyal ve kültürel ilişkileri içerisinde barındıran karşılıklı etkileşimler üzerinden diyalektik yapıda geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. İlişkisel boyutta, mekân diğer mekânsal birimlerle ilişkili bir sistem içerisinde var olan ve karşılıklı ilişkiler ürününün bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Bu ilişkiler bütünü, gerek sosyal ve kültürel açıdan gerekse ekonomik açıdan mekânı öğrenme ve yenilikçi yapının temel unsuru haline getirmiştir. Özellikle yeni paradigmalarda birlikte, mekân bireysel etkileşimlerin ve bilgi paylaşımının yer aldığı bilişsel yapılar olarak görülmüştür (Amin & Cohendet, 2004).

Mekânın sunduğu bu avantajlar, yalnızca fiziksel olgular üzerinden yapılan değerlendirmelerin ötesinde zaman ve mekân üretimiyle biçimlenen beşeri pratiklerin, deneyimlerin ve eylemlerin mekân üzerinde meydana getireceği çeşitlilikleri yol bağımlı bir anlayışla ele alma imkânı vermektedir. Mekândaki bu çeşitlilik ve dinamik yapı, ekonomik eylemlerin zenginleştiği kentlerde yenilikçi aktivitelerin de zeminini oluşturmaktadır (Lefebvre, 1972). Bu yeni paradigmalarda bağlamında yerel ilişkiler ve yere özgü yerleşik değerlerin kullanılması yoluyla yenilikçi süreçler açıklanmaya başlamıştır. Kentsel mekânlar ise, yerleşik ilişkilerin sunduğu en avantajlı alanlar olarak kabul edilmektedir. Kentler rekabetçi ekonomik çevreyle birlikte, çeşitli eğitim ve araştırma kurumları ile birlikte nitelikli çevre ve gelişmiş altyapı olanaklarıyla önemli bilgi odakları konumundadır (Shearmur & Doloreux, 2012). Kentsel alanlarda gömülü ilişkilerin ve değerlerin yeni bilgiyi alıp üretim sürecinde kullanabilme becerisine sahip olması, yerel ağların öğrenme kapasitesini ortaya çıkarmakta ve köklü ve sürekli bir gelişmeyi destekler nitelikte bir unsur olarak gösterilebilmektedir (Glasmeier, 1994).

Kentsel alanların sahip olduğu çeşitlilik ve yerleşik ilişkiler daha yaratıcı ve yenilikçi bir çevreyi ve dolayısıyla daha üretken bir ekonomiyi, daha fazla yenilik ve büyüme üretmek için fikir ve teknolojinin değişimini teşvik etmektedir. Kentler yapılarının karmaşıklığı ve barındırdığı çeşitli unsurlar arasındaki etkileşimlerin farklılaşması ile karakterize edilmekte ve bu çok yönlü çeşitlilik ortamı yenilikçi atmosferi tetiklemektedir (Rutkowska Gurak, 2014). Her mekân zamana bağlı olarak değişim sürecinin tetiklediği bilgi birikimi, alansal gömülülüklerin sunduğu avantajların düzeyine göre yenilikçi avantajlar ya da rekabetçi üstünlükler elde etmektedir (Shearmur & Doloreux, 2012). Yere özgü örtük bilgiler ve gömülü değerler kentlerin diğer kentsel mekânlar karşısında rekabet düzeyini artıran değerler olarak görülmektedir. Gömülülük temelde hem ekonomik hem de ekonomik olmayan aktörler arasındaki sosyal ilişkileri ifade etmektedir. Bir aktörün toplumsal (yani kültürel, siyasi vb.) geçmişi önemlidir. Bireylerin ve kollektif aktörlerin kendi içindeki faaliyetlerini diğer bir aktör etkilemekte ve şekillendirmektedir (Hess, 2004). Yenilikçi süreçler de çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik yapı içerisinde gömülü ekonomik süreçleri ve bu ekonomik süreçlerin gerçekleştiği yerin zenginlikleri ve karmaşıklığı üzerinden yapılmaktadır (Karakayacı, 2017). Bu bilgiler bölgenin ekonomik gelişmesinde rol oynuyorsa bu bilginin yayılması ancak ekonomik aktörler arasındaki ağların niteliğine göre olabilmektedir. Bu yüzden bir mekânda yenilikçi süreçleri tetikleyecek aktörlerin yoğunlaşma düzeyi ne kadar fazla ise, bölgedeki yerel bilgi kaynaklarına dayalı yenilikçi kapasite de o kadar yüksek olmaktadır.

Mekândaki aktörler arasındaki ilişkiler, tekrarlanan etkileşim yoluyla dostluk, akrabalık ve tecrübeye dayanan güven içerdiği zaman sosyal olarak gömülmektedir. Ortak çalışma deneyimlerinin bir sonucu olarak kişisel tanıdıklarına dayanan sosyal ağlar, karşılıklılık temelli bilgi değişiminin önemli taşıyıcıları olmaktadır. Yerelin kendine özgü yapısında sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değerlere gömülü ilişki ağları aktörler arasında dinamik bir öğrenme sürecini tetikleyecek etkileşimlerin ve işbirliklerinin çerçevesini oluşturmaktadır (Raco, 1999). Ağlar ise yenilikçi aktörleri küresel ağlarla bütünleştirmekte ve yerel düzeyden küresel düzeye kadar değişen ölçeklerde yenilikçiliğin/öğrenmenin önemli bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır. Bir yerdeki kurumsal, politik ve ekonomik vb. ilişkiler kümesi yenilikçi bir çevrenin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bilgi üreten kuruluşlar (üniversite, araştırma

endüstrileri vb.) ile bağlantılar, etkileşim ve yüz yüze ilişkilerin biçimlenmesi mekâna bağlı olarak gelişmektedir (Varol, Sat, Gürel Üçer, & Yılmaz, 2011).

Dolayısıyla öğrenme süreçleri, yeni paradigmalarda daha kompleks bir yapıya bürünerek mekâna gömülü sosyal ve kültürel zenginliğin ortaya çıkardığı çeşitlilikle ilişkilendirilmiştir (Boschma & Frenken, 2010). Gömülülük yaklaşımıyla temelde hem ekonomik hem de ekonomik olmayan aktörler arasındaki sosyal ilişkiler ifade edilerek, bir aktörün toplumsal (yani kültürel, siyasi vb.) geçmişi, bireylerin ve kollektif aktörlerin kendi içindeki faaliyetlerini diğer bir aktör etkilemekte ve şekillendirme düzeyi ile ilişkilendirilmektedir (Hess, 2004).

Yeni paradigmalarda yenilikçi süreçler çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik yapı içerisinde gömülü ekonomik süreçleri ve bu ekonomik süreçlerin gerçekleştiği 'yer'in zenginlikleri ve karmaşıklığı üzerinden yapılmaktadır (Karakayacı, 2017). 'Yer' öğrenme süreci için gerekli bilgi ve yetenekler açısından sahip olduğu karmaşık yapı, mekânın sahip olduğu özgünlük, çekicilik, mekânsal çeşitlilik, kültürel zenginlik gibi olanaklar ile beraber yaşam biçimi, cinsiyet ve kültürel çeşitlilik, kentsel yaşam ve tolerans gibi sosyo-kültürel özellikler (Florida, 2002) ile birlikte etkileşimli öğrenme sürecinin temel bileşenleri olarak değerlendirilmiştir. Tarihsel ve işlevsel açıdan mekânda değişen öncelikler, mekândaki çeşitliliği ve değişimi tetikleyen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ağırlıkların organizasyonunu biçimlendirerek, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal ağırlıklarda meydana gelen değişim ile kompleks ve karmaşık ilişkiler bütünü olarak kabul edilen mekânsal çeşitlilik arasındaki nedensel ilişkiler derinlemesine ortaya konulmaktadır. Mekâna yönelik kurumsal tartışmalar ekonomik faaliyetlerin tarihsel ağırlıkları, yığılma ekonomileri (agglomeration economics), yörünge bağımlılığı (path dependency), biriken nedenleme (cumulative causation), yersel kilitleme (locational lock-in), kümelenme (clustering) ve örgütsel rutinler (organizational routines) gibi bir dizi olgu çerçevesinde mekândaki değişim sürecini ekonomik ve sosyal çerçevede sunmaktadır (Ter & Özbek, 2005). Sonuçta, mekânın çeşitli süreçler bağlamında kazandığı biricik özellikler ya da çeşitli işlevsel özelliklerin şans, kaza veya bilinçli olarak kazanılan önceliklerin sunduğu çeşitli avantajların mekânsal değişim sürecini tetikleyen ve rekabetçi yapıyı düzenleyen süreçlere katkı sağladığı ortaya çıkmıştır.

Yeni mekân anlayışında, mekân formların yanı sıra politik güçleri, sosyal yapıyı, ekonomik

çeşitliliği, çevresel kısıtları içerisinde barındıran kompleks yapı söz konusudur. Bu kompleks yapı yönetim anlayışıyla çözümlenecek ölçek olmaktan oldukça uzak olduğundan, mekânsal değişimi çözümleyecek esnekliğe sahip yeni perspektifler tarafından ele alınmıştır. Bu kompleks yapının yenilikçi süreçler için katkısı, sadece bölgesel gelişme süreçleri için belirlenen politikalar olmakla kalmamış, aynı zamanda mekânın öncelikleri ve özgünlükleri üzerinden rekabetçi ve biriciklik karakterini belirleyecektir.

Belirtildiği gibi, mekânda ortaya çıkan sosyal ilişkiler, fiziki ve kurumsal biçimler, ekonomik olmayan unsurlar bağlantılar ve ağlar gibi etkileşimli ilişkiler bütünü çerçevesinde anlamlandırılmıştır. Bu sürecin tetiklediği mekânsal değişim sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıdaki çözümlemenin yanı sıra yere özgü bilgi birikimi ve deneyimin biçimsel ve içeriksel açıdan değişimini zorlamıştır. Bu süreç temelde bazı aktörlerin üstlendiği rollerle işbirlikçi yapı çerçevesinde yere özgü bilginin bölge dışındaki bilgilerle zenginleşmesine ve mekânın ekonomik motoru haline gelmesine yardımcı olmuştur. Bu işbirliklerinin güvene dayalı sürdürülmesi hem ekonomik aktörlerin işlem maliyetlerini azaltmış hem de risklerin paylaşılması yoluyla karşılaşılabilecek tehditlerin şiddetini azaltmıştır. Güven düzeyinin yüksek olduğu ekonomik atmosferde aktörler görev sorumluluğu anlayışıyla hareket ederek etkileşim düzeyi yüksek ağların ortaya çıkmasıyla yenilikçilik kapasitesi yüksek ve rekabet yapısı güçlü mekâna doğru evrilme süreci yaşamaktadır. Özellikle ekonomi ile mekân arasındaki ilişkileri yeniden tanımlama çabası olarak görülen ekonomik coğrafya yazını, kentleri mekânsal önceliklerin ve sosyo-kültürel ağırlıkların önemli deney alanları olarak gömülü ilişkileri yenilikçi süreçlerin temel faktörü olarak kabul etmektedir. Diğer bir deyişle, kentler gömülülük yaklaşımının uygulanabileceği önemli mekânsal alanlar olarak görülmektedir. Yukarıda vurgulanan gömülülüğün ana unsurları olarak, ticari olmayan bağımlılıklar, alışkanlıklar ve davranış biçimleri, ağlar ve kümelenme, kurumsalcı yoğunluklar ve sosyal sermaye bir mekân parçasında var olan öğrenme ve bilgi kapasitesini ekonomik bir çıktı olarak ortaya çıkaran ağırlıklar olarak değerlendirilmektedir.

3. Materyal ve Yöntem

Son zamanlarda, bölge planlama yazınında yenilikçi aktiviteler özelinde artan ilgi söz konusudur. Geleneksel yaklaşımlar bağlamında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu firma ya da sanayi kümeleri ekseninde aktörlerin birbirlerine yakın mesafelerde olması sonucu ortaya çıkan pozitif dışsallıklar üzerinden

yenilikçi aktiviteleri tanımlamaktadır. Yer'e özgü dinamikleri ihmal eden bu yaklaşımlara karşın, ekonomik coğrafya çalışmalarıyla birlikte bilgi ve yenilikçi dinamiklerde mekânın yeniden tanımlanması gerekliliği üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır. Yerel gelişme sadece geleneksel uzmanlaşmış sektörlerle tanımlanmaktan kurtulmuştur. Kentler sektörel çeşitlilik, işgücü hareketliliği, kurumsal altyapı çeşitliliği gibi yere özgü avantajlarla herhangi bir coğrafi alanda elde edemeyecekleri ve kopyalanması mümkün olmayan ekonomik sektörlerle anlam kazanmaya başlamıştır (Karakayacı, 2016; Mormont, 1990). Bu süreçte, özellikle büyük kent merkezleri lehine gelişen ekonomik ve sosyal paradigmlar, yerel dinamikleri ve sahip oldukları yerleşik ilişkileri nedeniyle küçük ölçekli kentler üzerinde tartışmalara yönelmiştir.

Yeni paradigmalarda, küçük ölçekli kentler pazarlama, hizmet sektörü, ticaret, ulaşım, dağıtım ve iletişim merkezleri, küçük ölçekli imalat merkezleri ve yenilikçiliğin yayılma mekânları olarak ön plana çıkmaktadır (Rondinelli, 1983). Küçük ölçekli kentler, bölgesel ekonomilerde, dengeli büyüme ve gelişmenin sağlanmasında önemli birer rol oynamaktadır. Yerel ve bölgesel bilgi üretimi, yenilikçilik ve altyapı için önemli merkezler olan küçük ölçekli kentler buldukları bölgelerin yapı taşlarıdır (Anonim, 2011). Küreselleşen ekonomide yer bulma konusunda önemli çevresel, kültürel ve ekonomik değerlere sahip olan küçük ölçekli kentler 50.000'den az kişinin yaşadığı yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır (Knox & Mayer, 2013). TÜİK 2016 yılı verilerine göre toplam nüfusu 42.530 olan İznik, yerel düzeyde farklı ekonomik, sosyal, beşeri ve kültürel çeşitliliklere sahip küçük ölçekli bir kent olma özelliği göstermesi nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Küçük ölçekli kentler doğal üretim kaynaklarının kullanıldığı, yüz yüze ilişkilerin yoğun, geleneklere ve göreneklere dayalı yaşam biçimlerinin hâkim, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin yavaş olduğu mekânlardır. Mekânda yerleşik sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel ağırlıkların yeni kurumsal çerçevede değerlendirilmesiyle birlikte küçük ölçekli kentler bölgesel kalkınmanın önemli aktörleri haline gelmiştir (Karakayacı, 2017). Makalenin amacı, küçük ölçekli kentlerde fiziki ve doğal yapı özelliklerinin yanı sıra, alışkanlıklar, değer yargıları, girişimci kültür, ağlar, yerel bilgi ve beceri kapasitesi gibi yerleşik ilişkilerin yenilikçilik aktiviteleri ve bölgenin rekabetçi ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bu çerçevede, çalışmada belirtilen hususlarda özgün sonuçların elde edilmesi amacıyla sosyo-ekonomik ve tarihi-kültürel geçmişi açısından önemli zenginlikler içeren,

nüfus ve ekonomik işlevler açısından küçük ölçekli kent niteliğindeki İznik yerleşmesi örnek alan olarak belirlenmiştir. Çalışmada İznik yerleşmesi özelinde elde edilen bulgular ile küçük ölçekli kentlerin yenilikçilik ve rekabet koşullarında büyük ölçekli kentler karşısındaki avantajları ve biriciklikleri üzerinden yazına katkı sağlayacak bulguların ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu kentsel alanların rekabet düzeyini arttıracak ve olağanüstü gelişmelere direnç gösterebilecek stratejilere referans oluşturacağı düşünülmektedir.

Ekonomik coğrafya yazınıyla birlikte mekâna yüklenen yeni anlam ve tanımlarla birlikte bölgesel gelişmenin temel belirleyici unsuru olarak ortaya konulan yerleşik ilişkiler akademik çalışmaların odağında yer almaya başlamıştır (Martin & Sunley, 2001; Storper, 1999). Bu çalışma kapsamında, yerleşik ilişkiler tarihsel, sosyal ve kültürel ağırlıklar çerçevesinde ele alınarak, bölgesel kalkınmanın içsel dinamiklere dayalı büyüme ve mekânda ortaya çıkan ilişkisel yapıya referans veren bir yaklaşımı benimsenmiştir. Ekonomik açıdan daha az maliyetli ve sürdürülebilir bir strateji olarak görülen bu yaklaşım, her bir mekân parçasının sunduğu olanaklar çerçevesinde rekabet edebileceği ya da ön plana çıkacağı gerçeğini ortaya koymuştur.

Diğer yandan, baskın ekonomik ve sosyal paradigmalara paralel uygulanan politikaların küçük ölçekli kentler başarısızlık boyutuna yönelik geniş bir akademik yazın gelişmesine karşın, alternatiflerin ortaya konulmasına yönelik ilgi kısıtlı kalmıştır. Yazındaki bu tartışmalara karşın, uzun yıllardır küçük ölçekli kentlerin gelişme sorunlarına yönelik çalışmalar hedeflenen başarıya ulaşamamış ve ekonomik açıdan kırılabilirlik düzeyi yüksek küçük ölçekli kentlere yönelik değerlendirmeler sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu nedenle, ekonomik coğrafya perspektifinde kırılabilirlik düzeyi yüksek küçük ölçekli kentsel alanların rekabet düzeyini arttıracak ve olağanüstü gelişmelere direnç gösterebilecek ekonomik, sosyal ve mekânsal stratejilerin ortaya konulması makalenin özgülüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmanın Türkiye için güncel olması, yerel ve ulusal düzeyde bölge kalkınmasına yönelik çalışmalar yapan kurumların bakış açılarına önemli katkılar sağlayacaktır. Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler özellikle üst ölçekli hazırlanan planlama çalışmalarında üretilecek stratejilerin belirlenmesine katkı sağlayacağı gibi, önemli düzeyde yönlendirici unsurlar içerecektir.

Veri Türleri ve Elde Etme Süreci

Çalışmada yenilikçi aktiviteler üzerinde belirleyici olan mekânsal dinamikler altı kategoride sınıflandırılmıştır: bölgenin kurumsal

yoğunlukları ve niteliği ile bu aktörler arasındaki ilişkileri tanımlayan kurumsal kapasitesi; davranış, beklentiler ve hedefler ile bölgenin bölge dışındaki işbirliklerine uyumunu belirleyen sosyal sermaye, güven ve ağlar; bölgenin ölçek ve dışsal ekonomiler ile eksik rekabetçi yapısına ilişkin değerleri belirleyen yerleşme ekonomileri ve kentleşme ekonomileri; bölgenin üretim ve sosyo-kültürel yapısına yönelik çıkarımların yapıldığı üretim ve girişimci kültürü; bölgenin yenilikçi kapasiteye bağlı rekabet düzeyini ortaya koyan bölgesel yenilikçilik sistemi ve bölgenin bilgi altyapısı ile bölgede yere özgü bilgi birikimi ve kültürel arka planı tanımlayan yerel becerileri ve bağlantılarıdır.

Veriler, çalışma alanı olarak belirlenen İznik ilçesinde çeşitli aktörler ve kurumlar ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve ikincil

kaynaklardan toplanmıştır. İznik'te yerleşik ilişkileri anlamak ve yenilikçi süreçlere olan etkilerini ortaya koymak adına İznik Belediyesi, İznik Kaymakamlığı, İznik Meslek Yüksekokulu Çini, Seramik ve Cam Bölümü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, İznik Tarım Kredi Kooperatifi, Marmarabirlik İznik Tarım Zeytin Satış Kooperatifi, İznik Sanayi ve Ticaret Odası, Ömerli Mahallesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, İznik Çiniciler Derneği, çeşitli çini atölyeleri, zeytin firmaları, turizm firmaları ve işletmeleri, yerel halk ve turistler derinlemesine görüşmelerin yapıldığı aktörlerdir. Çalışmada kullanılan veri türleri ve verilerin alt bileşenlerine ilişkin değişkenler Çizelge 1'de verilmiştir. Buna göre, derinlemesine görüşmelerde, İznik yerleşmesindeki alt bileşen unsurların mekânın yenilikçi ve rekabetçi yapısı üzerindeki etkileri sorgulanmıştır.

Çizelge 1. Değişkenlere İlişkin Alt Bileşenler ve Elde Etme Yöntemleri

	Alt Bileşenler	Elde Etme Yöntemi	Veri Elde Edilecek Kaynaklar
Mekânsal Dinamikler	Yaşam kalitesi Gelir durumu, Eğitim seviyesi Çeşitli merkezlere uzaklık/erişebilirlik Olanaklar ve imkânlar Demografik yapı ve nüfus hareketleri, Sağlık olanakları İşgücü özellikleri ve çeşitliliği vb.	İkincil verilere dayalı yazılı ve istatistiksel yöntemler	Yazılı kaynaklar, istatistikler, haritaya dayalı bilgi üretme
Kurumsal Kapasite	Kurumsal kapasite, Kurumsal yoğunluklar, Değerler, normlar, kurallar, Ağlar ve ilişkiler	Anket, derinlemesine görüşmeler	Girişimciler, yerel kurumlar, acenteler, eğitim kurumları, dernekler vd.
Sosyo-Kültürel Yapı	Sosyal sermaye, Güven, Ağlar,	Anket, derinlemesine görüşmeler	Girişimciler, yerel kurumlar, acenteler, eğitim kurumları, dernekler vd.
Yerleşme ve Kentleşme Ekonomileri	Dışsal ekonomiler, Rekabetçi yapı	İkincil verilere dayalı yazılı ve istatistiksel yöntemler	Yazılı kaynaklar, istatistikler, haritaya dayalı bilgi üretme
Üretim ve Girişimci Kültür	Sosyal yapı, Enformel kurumlar, Üretim ve ürün deseni	Anket, derinlemesine görüşmeler	Girişimciler, yerel kurumlar, üreticiler
Yerel Beceriler ve Bağlantılar	Yenilikçi kapasite, Yenilikçi sistem, Bilgi altyapısı, Bilgi birikimi, Beceriler ve yetenekler	Anket, derinlemesine görüşmeler	Girişimciler, yerel kurumlar, acenteler, eğitim kurumları, dernekler vd.

Kurumsal kapasite, bölgede bulunan kamu kurumları, dernekler, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin kendi aralarında ve birbirleri ile olan ilişkilerinde var olan kaynak olarak tanımlanmaktadır (Hopoğlu & Çakmak, 2015). Kurumsal kapasite bölgedeki

bilgi akışını kolaylaştırarak, girişimciliği beslemekte ve yenilikçi bir ortamın oluşmasına olanak tanımaktadır. Bölgedeki kurumlar ve birliktelikler arasındaki yapının koordinasyonu, bölge aktörleri için teknoloji ve yönetim olarak eşgüdüm sağlayarak bölgeye özgü bir ortamı oluşturmaktadır (Storper, 1999). Bu ortam

yeniliğin gerçekleşme mekânıdır. Bölgede kurumsal kapasitesinin varlığını incelemek için; kurumsal mevcudiyet, kurumlar arasındaki etkileşim düzeyi ve kurumların oluşturduğu destekleyici ve işbirliğine dayanan ortamın varlığı gibi unsurlara bakılmaktadır. Sosyal sermaye aktörler arasındaki karşılıklı etkileşim ve bu etkileşime olanak tanıyan ilişkilerin ortaya çıkardığı ağların toplumdaki kalitesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye yaklaşımının ekonomik mekânı düzenleyen ve biçimlendiren bir araç olarak, normatif, düzenleyici ve bilişsel kurumların davranış biçimini ve ilişkilerin niteliğini belirleyen bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Serageldin & Grootaert, 1998). Fukuyama (2001), sosyal sermayeyi aktörler arasında ilişkileri ve etkileşimi destekleyen enformel yapılar olarak tanımlamaktadır. Putnam ise, sosyal sermaye kavramını kurumların içerisinde barındırdıkları güven, ağlar, normlar ve değerler dizgesi olarak tanımlamıştır. Bu özellikler aktörlerin belirli hedefe ulaşmak için belirledikleri ortak amaçlara erişmek amacıyla dinamik ve kollektif bir öğrenme sürecini ortaya çıkarmaktadır (Putnam, 1993). Mekânın yenilikçi aktiviteler ile ilişkileri yerleşme ve kentleşme ekonomileri açısından önemli referanslardan beslenebilmektedir. Ekonomik faaliyet kollarının büyüklüğüne bağlı olarak, ekonomik faaliyetler için dışsal pozitiflik sağlayan yerleşme ekonomileri, aynı ekonomik faaliyet kollarının mekânsal yoğunlaşmasından kaynaklanan sağladıkları pozitif dışsallıklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Partridge & Rickman, 1999). Yerel düzeydeki ekonomik yapı ve demografik unsurlar çerçevesinde ele alınan kentleşme ekonomileri ise, farklı ekonomik faaliyet kollarındaki aktörlerin tüm kent içerisinde birbirlerine yakın olmaları sonucu sağladıkları pozitif dışsallıkları olarak kabul edilmektedir (Dinc & Haynes, 1999). Yerleşme ekonomileri sonucunda bölgesel uzmanlaşma ve ekonomik faaliyetlerin coğrafi kümelenmesi ortaya çıkmaktadır; kentleşme ekonomileri ise bölgesel çeşitliliği içermektedir. Bölgede firmaların yığılma düzeyi ve çeşitliliği, firmaların yerelden ve bulunduğu mekândan sağladığı dışsallıklar, rekabet düzeyi, işgücü yapısı gibi unsurlar yerleşme ve kentleşme ekonomilerine ilişkin ipuçları sunmaktadır. Bölgenin yenilikçi kapasitesine bağlı rekabet düzeyini ortaya koyan bölgesel yenilikçilik sistemi ve bölgenin bilgi altyapısı da yeni bilginin üretildiği, kullanıldığı ve yayıldığı etkileşimli ortamı ifade etmektedir. Bölgesel yenilikçi sistemi, bölgenin üretim yapısı içerisindeki yenilikçiliği destekleyen kurumsal altyapı olarak düşünmek mümkündür. Bölgesel yenilikçilik sistemini kurumsal kapasite ya da yoğunluklardan ayıran temel faktör, bölgesel

düzeyde yüksek bir araştırma ağı potansiyeline sahip aktörler arasında bir bilgi iletişim ağı üzerine odaklanmasıdır. Bu nedenle bilgi altyapısı ve bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanabilme, toplama, biriktirme, içselleştirip öğrenme ve bilginin dolaştırılması yenilik geliştirilebilme için önemli zemin oluşturmaktadır. Çalışmaya ilişkin son değişken ise, bölgede yere özgü bilgi birikimi ve kültürel arka planı tanımlayan yerel beceriler ve bağlantılar, aktörler arası bağlantılar ve dışsal bağlantıların kullanılması ve geliştirilmesi ile yere özgü bilgiyi yenilikçi aktivitelere entegre edebilme becerisi ve bölgenin rekabetçi düzeyine sağladığı avantajlardır.

Yöntem

Mekânın sunduğu farklılıkların üzerinden, ekonomik sistemlerin mekân ile nasıl ilişkilendirildiği, nerede yer seçtiği ve sosyal ve kültürel çevreye nasıl etki ettiği konuları üzerine yoğunlaşan (Dicken & Lloyd, 1990) yazın, yerleşmelerin ekonomik ve sosyal gelişmişliğini ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal, beşeri, kültürel, kurumsal ve tarihsel arka planla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Her bir mekân parçasını diğerinden farklılaştıran yerleşik ilişkilerin bölgesel rekabeti artıran temel bileşenler olarak kabul eden politikalar kentsel yerleşmelerin mekânsal önceliklerini ortaya koyan temel unsur olarak görülmektedir. Bu karmaşık ve iç içe geçmiş yapıyı çözümlenmek ve anlamaya yönelik çabalar, betimleyici ve olayların arkasında yatan gerçekleri neden-sonuç bağlamında ele alan yöntemleri zorunlu kılmıştır. Bir başka deyişle, bu kompleks yapıdaki soyut tartışmalar, bu sorunsalın niceliksel analiz teknikleriyle çözümlenebilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle, makalede belirlenen amaçlar bağlamında, İznik bölgesinde yerleşik ilişkilerin bölgenin yenilikçi kapasitesi, rekabet düzeyi ve ekonomik yapısı üzerindeki etkileri betimleyici analiz (descriptive analysis) yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimleyici analiz yöntemi İznik bölgesindeki yerleşik ilişkileri bölgeye ilişkin bağlamlar, sistemler ve süreçler üzerinden sorgulama imkânı sağlarken, mekân ile ekonomik faaliyet kolları arasındaki karmaşık ilişkiler kurumsal arka plan ile ilişkilendirilerek ortaya çıkan dinamikleri derinlemesine ve karşılaştırmalı olarak ele alma imkânı tanımıştır.

4. Tartışma: Yenilikçi Süreçler ve Mekân

Belirli bölgesel üstünlüklerin gelişmesine yol açan yenilikçilik, giderek daha fazla etkileşimli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Yenilikçi süreçler özellikle bölgesel ve mekânsal paradigmalarda sosyal kurum ve yapıların varlığı ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır (Feldman, 1994). Mekânın yenilikçi süreçlerle ilişkisi,

daha ziyade, bu kurumların oluşturdukları atmosferin yerelde yenilikçilik, girişimcilik, esneklik ve güven düzeyini etkileme gücü olarak görülmektedir (Amin, 1999; Amin & Thrift, 1994). Bu çerçevede, İznik'in sahip olduğu düzenleyici ve normatif kurumların bölgedeki yenilikçi mekânların ve girişimci yapının gelişmesinde belirleyici olduğu derinlemesine görüşmelerde tespit edilmiştir:

"...geçmişten gelen birikimle gerçekleştirdiğimiz faaliyetler kurumların etkisi ile önemli ölçüde gelişti ve rekabet edebilir konuma kavuştuk..."

"...dernek sayesinde üretim faaliyetlerimizle ilgili yeni bilgilerden haberdar olmaktadır ve yaptığımız işte yeni teknikleri öğrenme fırsatı elde ediyoruz..."

"...yükseköğretim yereldeki bilginin yenilenmesi ve yereldeki bilginin farklı bölgelere taşınması için önemli köprülerden biridir..."

"...yükseköğretimden mezun olan ara elemanlar sektörün canlanmasında etkili olmuştur..."

İznik örnek alanında yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde, bölgede farklı türden kurumların varlığı, kurumlar arasında etkileşim ve iletişim ağının gelişmiş olması, kurumların belirli hedefler özelinde koordinasyon ve işbirliği içerisinde olması, aktörlerin farkındalık düzeyinin yüksek olması gibi kurumsal kapasitenin zenginliği bölgedeki yenilikçi süreçleri destekleyen önemli dinamikleri öne çıkarmaktadır.

Diğer yandan, aktörler arasındaki ilişkileri geliştiren ve düzenleyen bir mekanizma olarak sosyal sermayenin normatif, düzenleyici ve bilişsel kurumların davranış biçimini ve ilişkilerin niteliğini belirleyen bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Serageldin & Grootaert, 1998). İznik'te sosyal sermayenin en belirgin özelliği, ekonomik aktörler arasındaki yüksek düzeyde güven duygusunun var olmasıdır. Zeytinciliğe dayalı faaliyetler, aktörler arasındaki yüksek düzeyde güvene dayalı ilişkilere ve sektörler arasında etkileşimin gelişmesine yol açmış ve ekonomik kriz dönemlerinde aktörlerin daha rekabetçi olmasına katkı sağlamıştır. Çünkü İznik sahip olduğu sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel ağırlıklarıyla çeşitli ağlara eklenilebilir becerisi gösterebilmiştir. Bu dinamikler özellikle İznik'te çini faaliyet kolunda üretimin rekabetçi ve yenilikçi yapısına yansımıştır. Çini üreticileri arasında ortaya çıkan yüksek düzeyde güven, geleneksel üretim faktörlerinin tamamlayıcısı, hatta harekete geçirici unsuru olarak görülerek diğer sektörler arasındaki gelişme için kritik bir unsuru olmuştur. Yani, bir sektörde ortaya çıkan eğilim diğer sektörler için örnek olmuş ve yerleşik değerlerinin birikimine yol açmıştır. Bu

avantaja sahip İznik, yenilikçi ve rekabet koşulları açısından daha başarılı mekânların karşılık bulduğu yerleşme olarak ortaya çıkmıştır. Derinlemesine görüşmelerde, sosyal sermaye ve güven gibi unsurların yenilikçi mekânların ortaya çıkmasında kritik bir rolü olduğu belirlenmiştir:

"...güven olmazsa olmazdır, güvendiğimiz üreticiler ile müşteri taleplerini ileterek yeni üretim sürecinde bazı düzenlemelerin yapılmasını da isteyebiliyoruz..."

"...güven ortamının temelinde, yapılan üretimin taleplere uyum sağlayabilecek yeniliklere açık olmak ve zeytinin tedariki ve pazarlanması ile ilgili kurulan ağ ilişkilerinin işletmemizin sahip olduğu şöhretin/namın katkısı vardır..."

"...farklı ülkelerden gelen talepler ile üretim tekniklerimizde ve becerilerimizde önemli gelişmeler oldu, bu gelişmeler son yirmi yılda İznik Çinisine olan ilgiyi yeniden ortaya çıkardı..."

"...son yıllarda Türk İslam sanat dallarından ebru ve minyatür yapan sanatçılarla tanışma imkânım oldu ve bu arkadaşların eserlerinden de ilham alarak, bu sanat dallarından teknikler kullanarak yeni bilgi kaynakları elde ettim..."

"...bölgedeki tarihi doku ve atmosfer bizi yeni düşüncelere ve fikirlere sürükleyebilmektedir..."

Ancak özellikle benzer sosyo-kültürel ağırlıklardan beslenen ve belirli aktörler arasındaki ilişkilerin uzun vadede bölgesel kilitlenmeye yol açtığı görülmüştür. Bu durum, İznik'te yerele gömülü ağların köklü ve sürekli değişimi engellediği ve bu nedenle taklide dayalı üretimin önünü açtığı düşünülmektedir. Derinlemesine görüşmelerde bu durumun gerçekleşmeye başladığı ve İznik ekonomisi için olumsuzlukların ortaya çıktığı belirtilmiştir:

"...İznik'te yapılan ekonomik faaliyetler tamamen geçmişte öğrendiği bilgiye dayalı yürütülmekte ve bilgi paylaşımı belirli aktörler arasında gerçekleşmektedir. Son yıllarda çeşitli dernekler ve eğitim kurumlarıyla bölge dışı aktörlerle ilişki ağları gelişmeye başladığı söylenebilir, ancak henüz istenen düzeyde olmadığından taklit üretim sayısı fazla düzeydedir..."

Özellikle küçük ölçekli kentlerde benzer aktörler arasında ortaya çıkan sosyal sermaye potansiyeli, kentlerde ekonomik aktivitelerin belirli mekânlarda yığılmasına neden olmaktadır. İznik'in sosyo-mekânsal ve sosyo-kültürel ağırlıklarının sunduğu mekânsal ilişkiler kentleşme ve yerleşme ekonomilerini ortaya çıkararak öğrenme ve rekabetçi çevreyi beslemektedir. Yığılma ekonomileri firmaların üretim maliyetini azaltmaktadır ve verimliliğini arttırmaktadır. Bu süreçte, belirli mekânlar belirli

sektörlerin toplandığı alanlar haline gelmektedir. Bu sayede coğrafi alan odak noktası haline gelmektedir (Şentürk & Kök, 2014). Bu süreçte İznik çeşitli sektörler açısından yığılma ekonomilerinin avantajlarından önemli düzeyde faydalanmaktadır. Bu sektörlerden biri olan çini üretim faaliyetleri, kentin birkaç noktasında yoğunlaşarak yerleşme ve kentleşme ekonomileri bağlamında yığılma eğilimi göstermiştir. Osmanlı Dönemi'nde açılan ilk üniversite özelliği taşıyan Süleyman Paşa Medresesi, Kılıçaslan Caddesi, I. Murat Hamamı ve Nilüfer Hatun Çarşısı çini atölyelerinin buldukları ve yoğunlaştıkları mekânlardır. Yerel Yönetim, Çiniciler Derneği ve Kent Konseyi gibi kurumların çabaları ile kentte birçok mekân çini atölyelerine ayrılmıştır. Çini üreticileri için kent merkezindeki bu bölgenin tarihi ve kültürel atmosferi tasarım ve beceri kaynağı olarak görülmektedir. Çini sanatının ihtiyaç duyduğu sinerji ortamını sağlayan bu kümelenmeler, buldukları mekânla adeta bütünleşmiş ve kenetlenmiştir. Çini ile uğraşan kişilerin bir mekânda yığılması aralarındaki bilgi paylaşımını ve aktarımını artırmakta, yardımlaşmayı desteklemekte ve bir taraftan da rekabeti artırmaktadır. Bu rekabet ve sinerji ortamı yeni ve farklı tasarımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Benzer durum, zeytin üreticileri ve satışı yapan firmalar için de geçerlidir. Üreticilerin kentin belirli bölgelerinde ve zeytin hali gibi odakları tercih etmeleri, hem zeytin üreten çiftçilere, hem satış yapan işletmelere hem de alıcılara dışsallıklar sağlamaktadır.

Dolayısıyla, İznik'in sosyo-mekânsal ve sosyo-kültürel ağırlıklarının sunduğu mekânsal ilişkiler kentleşme ve yerleşme ekonomileri ortaya çıkararak öğrenme ve rekabetçi çevreyi beslemektedir. Ancak, bölgede gerçekleştirilmesi düşünülen Çini Köy Projesi sur içerisindeki yaratıcı atmosferi ortadan kaldırarak yığılma ekonomilerini olumsuz etkileyebileceği gibi özel mahsul alanlarının kaybına neden olacağından yerleşme ekonomileri üzerinde de olumsuz etkilere yol açacağı düşünülmelidir. Evren (2012) tarafından İstanbul kuyumculuk imalatı özelinde yapılan araştırmada, kuyumculuk imalatının Tarihi Yarımada dışındaki Kuyumcukent'e desantralize edilmesi sürecinde gerek iç mekân gerekse yakın çevredeki kentsel atmosfer bakımından sunduğu çalışma ortamını oldukça yapay kıldığı ve yaratıcılığı öldürdüğüne vurgu yapılarak yığılma ekonomilerinin özellikle yere özgü ve yaratıcı ekonomiler açısından kritik rolü olduğu vurgulanmıştır.

Kentler üretimin gerçekleştiği ve ürünlerin tüketici ile buluştuğu yerler olarak, kültürel zenginlik ve çeşitlilik ortamı, tarihi değeri olan mekânların bulunması, canlılık gibi özelliklere

sahip kent merkezleri, yaratıcı ortamı besleyen mekânsal birimler olarak kabul edilmektedir (Evren, Enlil, & Dinçer, 2010). Özellikle büyük ölçekli kent merkezlerinin sahip olduğu bu değerler, köklü ve zengin tarihi, kültürel ve ekonomik birikime sahip küçük kent merkezlerinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu çerçevede, İznik küçük ölçekli bir kent olmasına karşın, farklı medeniyetlerin izlerini taşıması, sosyo-kültürel yapısı ve barındırdığı çeşitlilik ile üretim yapısı kendine özgü biçimde gelişmiştir. Üretimin kök saldıği bölgenin ekonomisinin sahip olduğu çeşitlilik İznik kent merkezinde yenilikçi mekânların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle bölgedeki değerler/ normlar, yaşama biçimi, ilişkiler ve düşünme sisteminin biçimlenmesinde rol alan sosyo-kültürel yapının beslediği girişimci kültür, başarıma isteği olan, risk alabilen ve sahip oldukları bilgi ve ağları doğru kullanabilen aktörlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Birçok girişimci için, İznik yaptıkları işin gereği birbirinden ayrılmayan unsurlar olmuştur. Çünkü bilgi mekândan bağımsız değildir; mekân, bilgi oluşumunun merkezinde yatmaktadır. Mekâna gömülü potansiyellerin sonucunda ekonomik değere dönüşen faaliyetler kent ile bütünleşmektedir.

Kentsel çevrenin atmosferinden ve tarihi çevreden beslenen girişimci kültür için kent merkezleri önemli ilham kaynağıdır. İznik, bilginin üretildiği, yayıldığı ve kullanıldığı bir mekândır. İznik'te gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, özellikle yerel bilgi birikiminin ekonomik faaliyetlerin canlanmasında etkili olduğu belirlenmiştir. Örneğin bölgenin önemli zanaatkarları Eşref Eroğlu, Faik Kırımlı ve Rauf Kocaman gibi bilgi kaynaklarının girişimleri ve bilgi altyapısının kullanılmasıyla, 1970'lere kadar önemi azalan çini üretimi yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede, İznik örtük bilginin yenilikçi coğrafyasının önemli bir belirleyicisi olarak ön plana çıkmaktadır. İznik'te yenilikçi süreç, sektörel çeşitlilik ve yerleşik ilişkilerin ortaya koyduğu bilginin değış tokuş niteliği ve özellikle sosyal-kültürel ağırlıklar ile organize edilmiş öğrenme süreçlerine olan ilgisinin artması, bölgesel yenilikçilik sisteminin ifade ettiği bilginin üretildiği ortamı, bilgi altyapısını ve bilgi ve becerilerin üretilmesi ve yaygınlaştırılmasını destekleyen aktörlerin varlığıyla ilişkilidir.

Kentsel çevrenin sunduğu avantajlar bazen güçlü bir merkez olma özelliğiyle ön plana çıkarken, daima güçlü yerel bağlantılara sahip olma avantajına ya da derin ve çeşitli yetenek havuzlarına sahip merkezler olma özelliği gösteremeyebilir. İznik farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan köklü ve derin ilişkileriyle, küçük ölçekli bir kentte bulunması oldukça zor yerel

becerilerin ve bu becerilerin günümüze kadar ulaşmasına imkân tanıyan bağlantılara sahiptir. Bu özelliğiyle İznik karmaşık bilgileri analiz etme ve işleme, yaratıcı olma ve etkili iletişim kurma becerisini de kazandıran bir mekân olarak ta görülmektedir. İznik kent merkezinde Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait izlerin farklı katmanlarına rastlanılabileceği gibi, kırsalında özellikle Osmanlı köylerinin sahip oldukları köklü ve derin ilişkilerin etkileşimi çinicilikten tarıma, ticaretten yapım tekniklerine kadar birçok sektörde etkileşimli öğrenme süreçlerinin bölgenin yerel becerilerinin şekillenmesinde etkili olduğu belirlenmiştir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmada, örnek alan İznik özelinde yapılan çalışmalar, görüşmeler ve elde edilen verilerin değerlendirmesi sonucunda, İznik'in sahip olduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ağırlıklarının ortaya çıkardığı yerleşik ilişkilerin bölgenin yenilikçi kapasitesi üzerindeki etkilerine ilişkin sonuçlar ortaya konulmuştur. İznik her dönem ekonomik, sosyal, mekânsal ve kültürel açıdan sahip olduğu özellikleri ile yerel bilginin kümelenildiği önemli bir merkez olma özelliği göstermiştir ve küçük ölçekli bir kent olarak bu konumunu devam ettirmektedir.

İznik, iç dinamikleri ile rekabet ortamında ciddi üstünlükler elde etmekte ve yerleşik ilişkileri yenilikçi aktiviteleri ortaya çıkarmaktadır. Yereldeki örtük bilgiler ve yüz yüze aktarımı, yerel kurumların kalitesi, uzun süredir devam eden sosyal alışkanlıklar ve normlar, yerelde devam eden iletişim ve etkileşim gibi dinamiklerin varlığı avantajlarını iyi kullanan bir kent olma özelliği göstermektedir. Dolayısıyla, İznik'te mekânsal dinamiklerin yenilikçilik aktiviteleri üzerinde önemli rolü bulunduğu söylenebilir.

Bölgenin kurumsal kapasitesini belirleyen meslek yüksekokulu, odalar, tarım kooperatifleri, çeşitli dernekler, zeytin firmaları, çini atölyeleri, çini ustaları, çiftçiler gibi aktörler mekândaki yenilikçi atmosferin açığa çıkmasında etkili olmaktadır. Kurumsal kapasite, yenilikçi ve girişimci ortamın gelişmesine ve güven ortamının artmasına yardımcı olmaktadır. Bölge içerisinde ve bölgeler arasında işbirliğini kolaylaştıran davranış, değer ve normlar olarak tanımlanan sosyal sermaye zenginliği ile öğrenme ve yenilikçi aktiviteler artmıştır. İznik'te sosyal sermayenin en belirgin özelliği olarak aktörler arasındaki güven duygusunun varlığı söylenebilir. Güven, aktörler arasında işgücü ihtiyacının karşılanmasından hammadde ve mal alımına ve hizmetlerin karşılanmasına kadar birçok aşamayı işlem maliyetleri olmaksızın yapılmasına olanak tanımaktadır. Bilgiye ulaşma

sürecinde önemli bir yer tutan ağlar, ekonomik faaliyetlerin başarılı ve rekabetçi bir yapıda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Fakat yerele gömülü ağların varlığı değişimi zamanla engellemekte ve taklide dayalı üretimin başlamasına neden olmaktadır. Bu durumun aşılması, İznik'in daha rekabetçi ve yenilikçi yapısı için önemli bir sorunsal olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, İznik ekonomik faaliyetlerin mekândaki yığılmanın ortaya çıkardığı ölçek ekonomilerden pozitif yönde yararlanan bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. İznik'te yerelleşme ekonomilerinin etkisini çinicilik ve zeytincilik faaliyet kollarında görmek mümkündür. Çini atölyeleri de zeytin firmaları da kent merkezinde belirli noktalarda yoğunlaşmıştır. Bu yığılma rekabeti artırırken hem sektör özelinde hem de kent ekonomisinde olumlu sonuçlar doğurmuştur. Yerelleşme ekonomileri, her iki sektörde de işgücü havuzuna (özellikle kalifiye işgücüne) kolay erişimi, müşteri ile olan ilişkilerin geliştirilmesini ve artırılmasını, tanıtım artışını, bilgi paylaşılmasını ve üretilmesini, ara girdi maliyetlerinin azaltılmasını ve yeni pazarlama bağlantılarını geliştirmiştir. Ayrıca bu yığılmalar, çini sektöründe sinerji ortamı oluşturarak yeni ve farklı tasarımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentleşme ekonomileri İznik'te birçok ürün ve bu ürünlerin üretim de uzmanlaşmayı beraberinde getirmiştir. İznik'te ekonomik faaliyetler kentleşme ekonomilerinin etkisi ile sahip olduğu bağlantıları geliştirme imkânı bulmuştur. Üreticinin maliyetlerinde azalma, ürün deseninde çeşitlilik ve yeni pazar alanlarına ulaşma kentleşme ekonomilerinin vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca İznik kentinin sahip olduğu atmosfer ve fiziki mekânın sunduğu ortam ile birlikte birbirini destekleyen ekonomik faaliyetlerin bulunması kentleşme ekonomilerinin öğrenme sürecindeki rolünü ortaya koymaktadır.

İznik'te gerçekleşen üretim yere özgü bilgi ve becerilere dayalı olarak gerçekleşmektedir. Mekân ve üretim arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Bilgi oluşumunun odağında yer alan mekân, bilginin geliştirilmesini sağlamaktadır. İznik'te üretim aşamalarının büyük çoğunluğunda bilgi kaynağı, yerel nitelikte bir unsur olmaktadır. Alan çalışmasında yapılan görüşmelerde faaliyette bulunan sektör ile ilgili tekniklerin usta/hoca veya dede/baba gibi bir tanıdık ilişkisi ile öğrenildiği aktarılmıştır. Bu süreç bölgede bir bilgi altyapısının varlığını ispatlamaktadır.

Sonuç olarak, küçük ölçekli kentlerin yerleşik ilişkileri ve yenilikçi süreçleri İznik özelinde incelenmiştir. Yerleşik ilişkiler bölgesel rekabet koşullarında önemli birer kaynak olmakta ve

mekâna yönelik politikalarda rekabet stratejileri yerleşik ilişkilerden bağımsız olarak belirlenmemelidir. Her kent yenilikçi süreçleri destekleyen kurumsal yoğunluklara ve farklı bilgi altyapısı ile sunduğu sosyal çevreye sahiptir. Kentler (her mekânın tek olduğu gerçeği ile) sahip olduğu farklı güçlü yönleri ile değerlendirilmeli ve tanımlanmalıdır. İznik'e yönelik belirlenen politikalarda bölgenin rekabet ortamında üstünlükler elde etmesi için sahip olduğu potansiyeller göz ardı edilmemeli ve yere özgü değerlerin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Ancak bütün kentler kendi özel oluşum koşullarıyla, kimi elverişliliklerin biriktiği birer yoğunlaşma alanları olarak değerlendirildiğinde, kentin sosyo-kültürel ve fiziki yapısının sunduğu elverişliliklerin aynı zamanda birbirlerini pekiştirici ve belirleyici bir nitelikte olması olağandır. Bu süreçte, zaman-mekânsal ufukların ortaya koyduğu işlevsel ve konumsal üstünlükler kendini yenileyemediğinde çöküntü süreci başlayabilmektedir. İznik'in tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ağırlıkların köklü ve değişmez biçimi, öğrenme sürecinin önündeki en büyük engel olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla, İznik'in yeni bilgi kaynakları ve kanalları yaratmakta yavaş konumu sahip olduğu yerleşik ilişkilerin bozulması ve taklide dayalı üretimin artmasına yol açabilmektedir.

Kaynaklar

- Amin, A. (1999). An institutionalist perspective on regional economic development. *Urban and Regional Research*, 23(2), 365-378.
- Amin, A., & Cohendet, P. (2004). *Architectures of knowledge: Firms, capabilities, and communities*. New York: Oxford University Press.
- Amin, A., & Thrift, N. (1994). Living in the global. In A. Amin & N. Thrift (Eds.), *Globalization, institutions, and regional development in Europe* (pp. 1-22). New York: Oxford University Press.
- Anonim. (2011). *Cities of tomorrow challenges, visions, ways forward*. Retrieved from Brussels.
- Asheim, B. T. (2002). Temporary organisations and spatial embeddedness of learning and knowledge creation. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 84 B(2), 1-14.
- Boschma, R., & Frenken, K. (2010). The spatial evolution of innovation networks: A proximity perspective. In R. Boschma & R. Martin (Eds.), *The handbook of evolutionary economic geography* (pp. 120-135). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Cooke, P., Clifton, N., & Oleaga, M. (2005). Social capital, firm embeddedness and regional development. *Regional Studies*, 39(8), 1066-1069.
- Dicken, P., & Lloyd, P. E. (1990). *Location in space: Theoretical perspectives in economic geography*: Prentice Hall.
- Dinc, M., & Haynes, K. E. (1999). Regional efficiency in the manufacturing sector: integrated shift-share and data envelopment analysis. *Economic Development Quarterly*, 13(2), 183-199.
- Evren, Y. (2012). Taş yerinde ağırdır: İstanbul'da geleneksel kuyumculuk imalatının Tarihi Yarımada'dan Kuyumcukent'e desantralizasyon sürecine eleştirel bir bakış. *Mimarlık Dergisi*(363), 63-67.
- Evren, Y., Enlil, Z., & Dinçer, İ. (2010). Kültür endüstrilerinin İstanbul için potansiyelleri ve kültür politikasındaki yeri. *Mimarist*, 1(35), 31-36.
- Feldman, M. P. (1994). *The geography of innovation*: Springer.
- Field, J. (2003). *Sosyal sermaye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Florida, R. (2002). The economic geography of talent. *Annals of the Association of American geographers*, 92(4), 743-755.
- Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third world quarterly*, 22(1), 7-20.
- Glasmeier, A. K. (1994). Flexible districts, flexible regions? The institutional and cultural limits to districts in an era of globalization and technological paradigm shifts. In A. Amin & N. Thrift (Eds.), *Globalization, institutions, and regional development in Europe* (pp. 118-146). Oxford: Oxford University Press.
- Graham, S., & Healey, P. (1999). Relational concepts of space and place: Issues for planning theory and practice. *European planning studies*, 7(5), 624.
- Hess, M. (2004). Spatial relationships? Towards a reconceptualization of embeddedness. *Progress in Human Geography*, 28(2), 165-186.
- Hopoğlu, S., & Çakmak, E. (2015). Bölgesel kalkınmada kurumsal sermaye. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(7), 47-69.
- Karakayacı, Ö. (2016). Kültür endüstrileri Kütahya'da yerel kalkınma için bir strateji olabilir mi? *Ekonomik coğrafya perspektifinde bir değerlendirme*. In R. Erdem, H. F. Alkan Meşhur, Ö. Karakayacı, & F. Eren (Eds.), *Kütahya'da planlama düşüncesi üzerine* (pp. 23-40). Konya: Atlas Akademi.
- Karakayacı, Ö. (2017). Bölge planlamada kırsal alanların önemini yeniden keşfetmek: Yeni bölgelilik perspektifinde kuramsal tartışmalar. *DŞG 41 Kolokyumunda Sunulan Bildiri*, Konya.
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation. *The Quarterly journal of economics*, 112(4), 1255.
- Knox, P., & Mayer, H. (2013). *Small town sustainability: Economic, social, and environmental innovation*. Basel: Walter de Gruyter.
- Lefebvre, H. (1972). *The production of space* (Vol. 142). Oxford: Oxford Blackwell.
- Martin, R. (2011). The "new economic geography": Credible models of the economic landscape. *The SAGE handbook of economic geography*, 16.
- Martin, R., & Sunley, P. (2001). Rethinking the "economic" in economic geography: broadening our vision or losing our focus? *Antipode*, 33(2), 148-161.
- Massey, D. (1993). *Power-geometry and a progressive sense of place*. London: Routledge.
- Mormont, M. (1990). Who is rural? or, how to be rural: Towards a sociology of the rural. *Rural Restructuring*, 21-44.
- Özelçi Eceral, T., & Altınkaya Özmen, C. (2009). *Beypazarı'nda turizm gelişimi ve yerel ekonomik kalkınma*. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 46-74.
- Partridge, M. D., & Rickman, D. S. (1999). Static and dynamic externalities, industry composition, and state labor productivity: A panel study of states. *Southern Economic Journal*, 66(2), 319-335.
- Putnam, R. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*, 4(13), 35-42.
- Raco, M. (1999). Competition, collaboration and the new industrial districts: examining the institutional turn in local economic development. *Urban studies*, 36(5-6), 951-968.
- Rondinelli, D. A. (1983). *Towns and small cities in*

- developing countries. *Geographical Review*, 73(4), 379-395.
- 34) Rutkowska Gurak, A. (2014). The innovative city: the impact of innovation on city development. *Social Studies*, 4(6), 488-496.
- 35) Serageldin, I., & Grootaert, C. (1998). Defining social capital: an integrating view. *Evaluation and Development: the institutional dimension*, 1, 203.
- 36) Shearmur, R., & Doloreux, D. (2012). Is there a connection between geographic clustering and KIBS innovation? In *Exploring Knowledge-Intensive Business Services* (pp. 193-213). UK: Springer.
- 37) Storper, M. (1999). The resurgence of regional economies, ten years later. In T. J. Barnes & M. S. Gertler (Eds.), *The new industrial geography: Regions, regulations and institutions* (pp. 25-53). Londra: Routledge.
- 38) Şentürk, S., & Kök, R. (2014). Endüstriyel yığılma ekonomileri Gümtülcine-İskeçe-Dedeoğaç Organize Sanayi Bölgeleri örneği. Paper presented at the International Conference On Eurasian Economies Skopje.
- 39) Ter, Ü., & Özbek, O. (2005). Kent merkezlerinin oluşumunda alansal gömülülük: Konya tarihi kent merkezi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(4), 528.
- 40) Varol, Ç., Sat, A., Gürel Üçer, A., & Yılmaz, G. (2011). Yenilikçilik ve mekan: Ankara'daki teknoloji geliştirme bölgeleri. Ankara: TMMOB Makina Mühendisleri Odası.